

Slutrapport för projektet "Hästkrafter för entreprenörskap - Hästbaserad företagsamhet ur ett genusperspektiv" (Hästforskning H0847239)

Mats Westerberg, projektledare
Luleå tekniska universitet, ETS, Entreprenörskap & Innovation
E-post: mats.westerberg@ltu.se

Bakgrund

Den här studien bygger på Lena Forsbergs licentiatuppsats publicerad 2007 som syftade till att studera meningsskapande processer för flickor under sin fritidsmiljö i stallet som ung. Uppsatsen har namnet "Att utveckla handlingskraft: Om flickors identitetsskapande processer i stallet", och synliggjorde hur flickor erbjöds en arena att få tillgång till identitetsprocesser som utvecklade en "ta sig för" anda under sin ungdomstid i stallet. I uppsatsen fanns följande text som är en bra ingång i studien som helhet:

"Vi kallade oss Balla Gänget. Åsa, Åse, Klax, Carina, Mysan och jag, Vampe. Jag fick heta Vampe för att mina hörntänder växte uppe i näsan, typ. Vampyren då, inte vamp. Anne och Gnu var stödmedlemmar, oklarhet råder fortfarande denna dag, kring varför de aldrig fick bli fullvärdiga diton. Hierarkin var något i hästväg, pardon the pun. Vi var små som hästskitar, men gick ändå in i stora stallet, alltså vi skötte om och red på stora hästar, inte ponnies. Vad stallet handlade om egentligen? Jo, det du, det handlar om hur man går från en liten hästskit till den som bestämmer...DET är vad stallet handlar om" (Rolfner,[online] 2006).

Texten är hämtad från en självbiografisk sida på internet och illustrerar den aspekt av stallkulturen som denna studie har i fokus. Ungdomstiden, identitetsskapande, gemenskap, egenmakt och upplevd kompetens är ingångar i studien som ska diskutera betydelsen av identitetsprocesser som ung och deras betydelse för företagsamhet och företagande senare i livet. Tonvikten här handlar om företagsamhet hos flickor och unga kvinnor i hästrelaterade verksamheter och hur deras driv, handling, kompetens och förmågor uttrycks i olika miljöer. Utgångspunkten är ungdomstiden, och betydelsen av att vistas i en miljö där flickor tränar sig i handlingar som är utmanande både i praktisk mening men också utmanar och vidgar genusutrymmet hos dem själva. Görandet och bilden av sig själv sätter spår i en ny förhandlande kontext där deras erfarenheter och uppfattning av sig själv smälter ihop med en ny miljö. Här har vi koncentrerat oss på miljön som företagare i hästrelaterade verksamheter, men vi berör även andra sammanhang.

Studien intresserar sig för entreprenöriella företeelser som fenomen samt det generella problem som kvinnors görande och verksamheter har d.v.s. föreställningar om kvinnor och män och dess verksamheter som grundar sig på fördomar. Exempelvis föreställningar om att kvinnor saknar kompetens och självförtroende och saknar de rätta ledarkvaliteterna är vanliga beskrivningar om kvinnor (Wahl, 1995; Holgersson and Höök, 1997). Hur handlingar blir könsmärkta är viktigt för att förstå hur de skapar förutsättningar för rekrytering (Holgersson, 2003) och karriärprioriteringar (Wahl, 2003). Även kvinnors verksamheter är många gånger osynliga både som företag (Pettersson, 2009) eller som en mötesplats på fritiden (Berggren, 2001). Det är den här studiens uppgift att skapa kunskap om hur kvinnor orienterar sig med en upplevd kompetens under armen och skapandet av möjligheter för att tillvarata den i en ganska grym genusrealitet. Det problemet kommer inte att kunna lösas med denna studie, men förhoppningsvis kan den bidra till en utveckling åt rätt håll. Om vi kan "kratta manegen", för praktiken finns i alla fall potentialen att i större utsträckning tillvarata flickor och kvinnors kompetensområden där det här kunskapsområdet bli en symbol för den riktningen. Kvinnors organisering handlar också om att praktisera demokrati och delaktighet samt om kvinnans

plats i den offentliga sfären. Organiseringen blir rum där kvinnor får definiera sina behov och intressen. ”De gör sig till politiska subjekt, till medvetna, aktiva medborgare och vidgar på så sätt sitt demokratiska handlingsutrymme.” (Josefsson 2004, 72). Vidare sker det brott mot normer ifall kvinnorna ifrågasätter språk, regler, och värderingar samt om de tar ett tolkningsföreträde till symboler knutna till dessa. Dimensionen att de både till antalet har majoritet och också inflytande kan därför sägas gynna social förändring.

Syftet med studien som också är en avhandling inom ämnet entreprenörskap är att studera hur entreprenöriella processer skapas med särskild tonvikt på genus kopplat till stallet och hästrelaterad näringsverksamhet. En entreprenöriell process innebär ett företagsamt agerande; att ta initiativ och att tillsammans med andra ta ansvar över att saker och ting blir gjort. En företagsam person har en tro på hennes/hans förmåga att göra något åt hennes/hans situation och drivs av att fullfölja de projekt hon/han initierar (Johannisson, 2005). Det övergripande syftet är att studera hur entreprenörskap och genus konstrueras i hästrelaterade verksamheter. Det ger samtidigt ökade kunskaper om företagande inom svensk hästrelaterad verksamhet.

Utgångspunkten för studien bygger på idén om att det finns exempel där fritidens betydelse i form av meningsskapande processer också har betydelse för vägval och företagsamhet senare i livet. Unga möter en till synes ökad görbarhet i samhället (Fornäs, 1991) där det finns större möjlighet idag att uttrycka vem man är under sin ungdomstid. Begreppet kommer från Ziehes (1991) teorier om individualisering och kulturell friställning där Fornäs, (1991) diskuterar hur tonårsflickan känner sig i större utsträckning än tidigare själv ansvarig för sina beslut och skissar vägar att förverkliga sina drömmar samtidigt som hon genom reflexiviteten någonstans är medveten om de strukturella problem som finns. Identiteten experimenteras och fritidsmiljöer har visat sig ha betydelse för tonårsflickors identitetsutveckling, självkänsla och kroppsmedvetenhet (Tebelius, 1999, Forsberg, 2007, Forsberg och Tebelius, 2011). Vårt fokus i den här studien är processen som tar vid efter sin ungdomstid som mer relateras till arbete eller andra vägval. Arbete, studier, fritidsmiljöer, som kulturellt studieobjekt byggs upp av individer, deras handlingar, attityder och uttalanden samtidigt som det formar individerna. Det leder fram till följande frågeställningar:

- Vilken betydelse har unga kvinnors tidigare erfarenheter av ridning och stallmiljö för företagsamhet?
- Vilken betydelse har stallerfarenheter för kvinnor som valt starta företag i hästrelaterad verksamhet?
- Vilka dimensioner i stallmiljön har ett värde för dem själva utanför stallet?

I denna studie ser vi på entreprenörskap som en process där idéer, resurser och människor är organiserade i nya mönster som tar sig uttryck i företagande och företagsamhet. Johannisson (2005) menar att entreprenörskap handlar mindre om problemlösning och att finna existerande affärsmöjligheter, utan snarare om att hantera existentiella problem och skapa nya möjligheter för livet. Att utveckla sin identitet är lika viktigt som att utveckla ”affären”. Entreprenörskapets potential är alltså både att utveckla verksamheter och att utveckla aktörer som vill ta sig för och som dessutom har självförtroendet att agera entreprenöriellt. Utgångspunkten vidare är att förståelsen av hur dessa aktörer skapas och skapar sig själva måste förstås i ett kontextuellt sammanhang, där samhällstrender, kulturer i organisationer och aktörerna själva samspelar i olika socialiseringsmönster där villkoren skiljer sig åt mellan män och kvinnor. Med en teoretisk grund om genusstrukturer kan människors handlingar och uttryck förstås i det normativa system som skapar föreställningar om män och kvinnor som riskerar begränsa människors sätt att vara och därmed möjligheter i livet. Våra föreställningar om män och kvinnor och föreställningar om vad de gör och de verksamheter de verkar inom påverkar oss dagligen. Kön, kvinnlighet och manlighet är alltså

skapade begrepp eller symboler som samhälleliga och historiskt föränderliga konstruktioner (Abrahamsson, 2000). Dessa normer är föränderliga men uppstår alltid i en social praktik (Connell, 1995). Tillgången till genusteoretiska resonemang ger också utrymme för en diskussion om vilka åtgärder som föreslås. Plantskolor för företagsamhet behöver olika bevakningssystem för att växa, för att uttrycka det illustrativt. Detta eftersom spelplanen för företagande och ledarskap, spelplanen för att lekfullt utveckla och tillvarata sin potential ser olika ut för kvinnor och män (Berglund och Tillmar, 2011). Kvinnor har mindre utrymme och mindre resurser för kreativitet än för män. Bilden av lekfullhet fungerar bättre i bilden av förväntningar och föreställningar av hur män är, medan kvinnor ofta utvecklar lekfullhet under förklädd allvarsamhet som blir en viktig del för deras utveckling av företagsamhet. Med ett genusteoretiskt perspektiv utvecklas ”verktygsådan” för att bättre kunna utveckla metoder för att tillvarata kvinnors entreprenöriella potential.

Material och metoder

En översikt av de metoder som använts finns i nedanstående tabell

Studie samt forskningsfråga	Tillvägagångssätt	Empirisk bas
<p>1 – Explorativ studie av unga flickor i stallmiljö. Forskningsfråga: Hur konstrueras flickors genusidentitet i deras praktik med hästar och arbetet i stallet under deras fritid.</p>	Observation och intervjuer	Sex stalltjejer i åldern 14-16
<p>2 – Fokus på ledarskapet med erfarenhet från stallmiljö. Forskningsfråga: Hur konstrueras genus och ledarskap med erfarenheter från stallmiljö som ung.</p>	Uppföljande intervjuer	Samma grupp som i studie ett fem år senare
<p>3- Företagande och genus i hästrelaterade företag. Forskningsfråga: Hur konstrueras företag och entreprenörer i hästrelaterade verksamheter?</p>	Kartläggning av svensk hästrelaterad verksamhet, enkät till hästrelaterade företagare, samt innehållsanalys av branschdokument	7504 företag kartlagda i databasen, 520 svar på enkäter utskickade till de med mest tydlig hästanknytning, samt 13 rapporter om den moderna svenska hästnäringen
<p>4 – Kvinnor som företagare i hästrelaterade företag. Forskningsfråga: Hur konstruerar företagarna entreprenörskap och genus med erfarenheter från stallmiljö?</p>	Intervjuer och observationer	Åtta kvinnor utvalda från kartläggningen av hästrelaterade företag, med kriterier att fyra representerar storstad, varav två inom ridsport och de andra två inom trav/eller galoppsporten. De andra fyra ska representera småstad varav två inom ridsport och de andra två inom trav/eller galoppsporten.

Kvantitativ datainsamling

Under tidiga 2010 slutförde arbetet med att identifiera de företag som utgör basen för våra undersökningar – både kartläggningen och enkätundersökningen. Utifrån detta arbete (se tidigare lägesrapporter för detaljer kring hur vi arbetade) har vi identifierat knappt 3000 enskilda firmor, drygt 1000 handels- eller kommanditbolag samt runt 3500 aktiebolag som har hästen som en central del i sin verksamhet (antingen i namn, bolagsordning eller SNI). Dessa utgör alltså samtliga företag med hästrelaterad verksamhet utifrån våra urvalskriterier. Utifrån dessa gjorde vi urval baserat på att företagen skall ha en viss minimiomsättning och huruvida hästverksamhet var en framträdande del i företagandet. Då landade vi på 781 enskilda företag, 273 HB/KB samt 2001 AB. Dessa 3055 företag utgör alltså basen för enkätundersökningen.

Under våren 2010 slutfördes också arbetet med att utforma den enkät som vi sedermera sände ut till de 3055 företagare i hästbranschen för att bland annat undersöka företagarnas bakgrund och specifikt aspekter på stall - och ridskoleerfarenhet från ungdomen och om det kan kopplas till deras nuvarande situation. Enkäten innehåller också frågor om nätverkande, stödstrukturer, entreprenöriellt beteende, personliga drivkrafter samt ett flertal bakgrundsfrågor och omgivningsfrågor. Utifrån den erfarenhet vi har med enkäter kunde vi säkerställa att den innehöll allt väsentligt som krävs för att kunna göra relevanta analyser på ett vetenskapligt excellent sätt. Enkäten skickades ut under tiden april – maj 2010 i tre omgångar. Resultatet av detta innebar att vi fick ihop 520 svar som kan analyseras. Se detaljer för de tre undergrupperna nedan:

Enskilda firmor	HBKB	AB	Sammanlagt
Utskickets storlek: 781	Utskickets storlek: 273	Utskickets storlek: 2001	Utskickets storlek: 3055
Totala svar: 225	Totala svar: 88	Totala svar: 676	Totala svar: 989
Tillhör ej målgrupp: 18	Tillhör ej målgrupp: 18	Tillhör ej målgrupp: 233	Tillhör ej målgrupp: 269
Vill ej svara: 47	Vill ej svara: 18	Vill ej svara: 135	Vill ej svara: 200
Användbara enkäter: 160	Användbara enkäter: 52	Användbara enkäter: 308	Användbara enkäter: 520
Svarsfrekvens: 21 %	Svarsfrekvens: 20 %	Svarsfrekvens: 17 %	Svarsfrekvens: 19 %

Även om en svarsfrekvens på knappt 20 % inte är att jubla över ligger det i linje med vad liknande studier får in. Bortfallsanalyser pekar på att det inte finns några stora skillnader mellan gruppen som svarat och gruppen som avstått att svara. Därmed kan vi använda våra 520 svar för att dra slutsatser för hästrelaterade företag i stort.

Planen var från början att arbeta med två delstudier som har den kvantitativa datan som underlag. Den första av dessa är en studie där som syftar att identifiera övergripande genusmönster i hästrelaterad verksamhet. Det handlar om att identifiera representationen av kvinnor och män i ledande positioner och hur detta beror på företagstyp, storlek, bransch, mm. Här är det den större databasen på runt 7500 företag som kommer att användas i huvudsak. Den andra syftar till att identifiera kopplingar mellan erfarenheter från stallet och olika aspekter på företagande i hästrelaterad verksamhet. Här är det den mindre databasen med enkätdata som skall användas. Denna databas tillåter många fler studier. Av olika skäl kom vi att slå ihop resultat från båda databaserna i det som är delstudie tre. Detta betyder att det finns mycket kvar att hämta ur dessa två mycket intressanta och unika datakällor som vi kommer att ha stor nytta av då vi skall öka kunskapen om företagande i hästrelaterad verksamhet ur ett genusperspektiv. Vi räknar alltså med att kunna använda databaserna för framtida studier.

Kvalitativ datainsamling

När det gäller delstudie ett hade datainsamlingen redan gjort då detta projekt startade. Den var som redan indikerats ovan del av licentiatuppsatsen som presenterades 2007. Delstudie två är därmed den första egna datainsamlingen och den gjordes på de sex stalltjejerna som var del av studie ett – fem år senare. Därmed kunde vi få ett longitudinellt perspektiv och titta på vad som hade hänt sedan sist och även fånga in huruvida stallet hade hjälpt dem i deras liv utanför stallet. Då det gäller delstudie fyra var det viktig del av arbetet i projektet är att följa upp resultaten i de tidigare studierna med kvalitativa intervjuer av företagare inom hästrelaterad verksamhet. Det handlar om att sätta ”kött på benen” och bättre förstå resultat som kommit fram i de tidigare studierna, framför allt resultat från delstudie tre. Två teman som fokuserades i dessa intervjuer var länken mellan stallerfarenhet från ungdomen och aspekter på det nuvarande företagandet samt hur man gör för att företagandet skall passa in i livspusslet.

Resultat

Här presenteras en sammanfattning av resultaten i de fyra delstudier som rapporteras som vetenskapliga artiklar. Den första artikeln är en sammanfattning av licentiatuppsatsen som gjordes 2007. Den andra artikeln är en uppföljande studie där flickorna är i 20-årsåldern och fokus är på hur stallerfarenheter kan kopplas till ledarskap. Den tredje artikeln är en studie om företag och företagande i hästrelaterade verksamheter med bas i en fullständig kartläggning av hästrelaterad verksamhet, en enkät till hästföretagare samt branschrelaterade rapporter. Den fjärde studien handlar om hur entreprenörerna själva konstruerar entreprenörskap och genus och deras relation till tidigare stallerfarenhet som ung.

Artikel 1

The riding school as a site for gender identity construction among adolescent girls in Sweden

Utgångspunkten är att ridskolans kultur skapas och byggs upp av individer, deras handlingar, attityder och uttalanden samtidigt som ridskolan formar individerna. Syftet var att tolka och analysera hur tonårsflickor konstruerar sin genusidentitet i stallet genom hanterandet av hästar och arbetet kring hästen under sin fritid. Vi fann ett antal aspekter i deras fritidsaktivitet som vi kategoriserade under tre teman 1) Hanteringen och omsorgen till hästen 2) Hårt arbete och bli smutsig 3) En fristad från socialt tryck att anpassa sig till rådande genusstrukturer – formandet av de ”obryddas gäng”.

I det första temat är den starka relationen till hästen en avgörande drivkraft till att de är intresserad av hästar. De betonar betydelsen av hästen som ett subjekt som de kommunicerar med och tycker att det är den aspekten som gör deras fritidsaktivitet unik. I relation till hästen är det viktigt de positionerar sig som en ledare, annars kan farliga situationer uppstå. Det är viktigt att vara bestämd och det är viktigt med förmåga att bygga förtroende för att ett samarbete ska uppstå. Hur de kommunicerar i sitt kroppsspråk var avgörande för att de skulle kunna inta ett ledarskap, deras beteende var tydligt med undvikande av häftiga rörelser och de skrek inte till varandra eller till hästen. Det gällde även när de var fokuserade på att förbättra sin ridförmåga. Samtliga ansåg att tävling med hästen var roligt och ett mål för att mäta hur samspelet fungerade i skarpt läge och som lyckades väl vid tävling hade möjlighet att öka sitt kompetensvärde i kulturen. Erfarenheterna med hästen påverkade deras identitetskonstruktion, där de uppfattade sig som ansvarsfulla och kapabla. Mötet med hästen blev både ett intresse som de kunde utveckla sig inom på sina egna villkor samtidigt som de blev utmanade att ta initiativ och utföra handlingar då oväntade situationer uppstod i stallet.

I det andra temat var det hårda arbetet en realitet. Hästar behöver omsorg varje dag och det var vanligt att andra sysslor behövde utföras såsom laga hagar, tvätta hästens tillbehör och fodra. Deras fysiska arbete var också en chans att få rida oftare. Genom att visa upp flit och beredskap att agera kunde de få fler möjligheter att rida. Det ibland hårda, smutsiga och oglamorösa arbetet var en viktig aspekt där de konstaterade att stallet var det enda ställe som tillät dem att inte bekymra sig över yta utan att arbetet och praktiska färdigheter kom i fokus. Det blev en plats att få tillägna sig yrkeskunskaper. I deras handlingar uppfattade de sig som driftiga, modiga och ansvarsfulla.

I det tredje temat framkom betydelsen av att det var kvinnor och flickor som dominerade i miljön. Gemenskapen som skapades i timmar av arbete och ansvar tillsammans blev både en plats för uppmuntran men också utrymme för individuella prestationer. När någon utmärkte sig kunde andra bli inspirerade och den duktige kunde

bli betraktade som förebilder och därmed öka sitt positioneringsvärde. I den kollektiva gemenskapen fanns också en möjlighet att skapa sig ett utrymme som skulle kunna betraktas som ett motstånd mot utanför kulturens krav på hur flickor förväntas vara. De kallade sig ”det obryddas gäng” och menade att de kunde ta avstånd från ytligheten utanför stallet och tillsammans iscensätta en slags alternativ genusform, vilket också gav en känsla av styrka och självständighet.

Bidraget i artikeln är diskussionen om flickor identitetsskapande processer i stallkultur och på vilket sätt det i så fall tenderar utmana traditionella genusmönster. Resultaten visar att det har betydelse att miljön domineras av kvinnor och flickor, samtidigt som normer om hur arbetet ska utformas fortfarande är influerad av maskulint könsmärkta koncept som har militära arv, vilket flickorna relaterar sig till, i språk och handling. Framför allt har de lärt sig att ledarskapet skall genomsyras av tydlighet och att de är vana att hantera konflikter. I stallet lärde de sig hantera kritiska situationer där de fick utrymme att utveckla både maskulina och feminina förmågor. Det fick betydelse för deras identitetsprocess där deras handlingar och beslutsamhet blev till en process av ett vidgat genusutrymme för unga flickor.

Artikel 2

The horse stable as a leadership school for girls

Utgångspunkten är att fokusera på ledarskapet för att förstå hur ledarskap och genus konstrueras. Syftet var att undersöka hur unga kvinnor konstruerar genus och ledarskap från deras erfarenheter i stallet med hästar och stallarbete. Resultaten visar att de unga kvinnorna tycker att det är kul att utöva ledarskap och att stallmiljön skapar möjlighet att få träna sig i ledarskap vilket ökar deras självförtroende att agera även utanför stallkulturen. Vi fann fyra olika teman där ledarskapet tydliggörs både i stallkulturen och utanför stallmiljön.

I det första temat där samspelet med hästen betonas är kroppspråket särskilt viktigt. Betydelsen av hur de uppträder betonas, särskilt viktigt att vara lugn, tydlig och ihållig. Det har betydelse både för att skapa förtroende och samtidigt har det inneburit för dem själva att de upplever att de blivit starka och härdade som individer. De känner en tillförsikt i att de hanterar situationer som uppstår både i och utanför stallmiljön.

I det andra temat; ansvar och initiativ, står erfarenheten av att känna ansvar om en levande varelse. Det fanns en stark känsla av meningsfullhet att känna sig behövd och vetskapen av att ha gjort en insats som de var ansvarig för gentemot hästen och andra. Detta innebar att de kände sig och hade möjlighet att blir uppfattad som en person som är företagsam och handlingskraftig. Genom att de tagit ansvar både för sig själva och andra i unga år gjorde att de kände sig självständiga och autonoma. Deras vana att se vad som behövde göras och få saker gjorda kändes naturligt även utanför stallet.

I det tredje temat; få andra att ta initiativ – förebilds tänkande var kompetens en viktig utgångspunkt. Ofta innebar det att de yngre såg upp till de äldre som hade större erfarenhet. De äldre var också medvetna att de var förebilder. Ofta var det viktig signal att arbeta själv, de gav en spinoff till att andra också tog ansvar. Det hade också betydelse av att se andra kvinnor utmana sig, vilket skapade en möjlighetshorisont för andra. Ibland skapade de symboliska belöningar som triggade igång någon att ta ett utmanande uppdrag. I vissa fall skickade de textmeddelanden via sms till en grupp av individer och den som tog uppdraget blev belönad genom att utlova hjälp vid annat tillfälle. Det var också tydligt att delegera ut ansvar till individer i miljön. Det var en strävan efter rättvisa eftersom det annars tenderade att bli samma personer som tog uppdrag. De föredrog en tydlig och rak kommunikation, och att ta en roll som ledare

kändes naturligt särskilt när det krävdes en ledarfunktion t.ex. i kritiska situationer. Deras vana att fatta beslut, att involvera andra, och att utmana sig i initiativ som de tidigare inte gjort använde de i situationer utanför stallet.

Det sista temat handlar om hur de distanserar sig från bilden av traditionell feminitet. Deras vana att lösa problem och att fatta beslut gör att de uppfattar sig som olik andra flickor som inte är i stallmiljö. Bilden av flickor som obeslutsamma, oföretagsamma eller att de tvingas leva i ojämlika relationer är något de tydligt tar avstånd från. De upplever sig själva som jordnära och praktiska och det gör att de upplever sig ha möjligheter att välja. De upplever sig vana att fatta obekväma beslut och ta konsekvenser av de beslut de fattar. Det gör att de känner en egenmakt i de handlingar de utför som också påverkar deras upplevelse av dem själva.

En viktig slutsats från delstudien är att kvinnor utvecklar samma ledarskapspraktiker som män i kritiska ledaruppdrag vilket gör att ledarskap som färdighet inte är maskulint eller feminint utan handlar om människors tillgång till att lära sig hantverket. Där är stallet en utmärkt skola.

Artikel 3

Gender and entrepreneurship in the horse-related industry

Utgångspunkten här är att skapa kunskap om representationer bland entreprenörer i hästrelaterad verksamhet. Detta eftersom det ligger till grund för förståelsen av mekanismer att själv vilja bli entreprenör. Syftet är att studera hur företag och entreprenörer konstrueras i hästrelaterade verksamheter. Resultaten redovisas under tre teman där det första handlar om representation av kön, det andra om motiv för entreprenören och det tredje om nätverkande inom hästrelaterad affärsverksamhet.

I det första temat visar mönstret att hästbranschen är beskriven som en bransch för och med kvinnor, trots att männen dominerar som entreprenörer med ca 70 procent. Representationen av kvinnor som ledande aktör var högst i enskilda firmor (44 %), medan det var betydligt färre bland aktiebolagen (24 %) och handelsbolagen (22 %). Det fanns en tydlig negativ korrelation mellan storlek (antal anställda) och andel kvinnor i ledande position. I aktiebolagens styrelser fann vi mönstret att kvinnorna generellt återfanns i positioner såsom suppleanter och i handelsbolagen var det vanligt att en kvinna fanns som nummer två eller tre, med en man som huvudansvarig. Samtidigt förekommer andra bilder av representation av kön när branschen och entreprenörerna marknadsförs och beskrivs. Då framkommer ett mönster som tyder på att branschen är könsmärkt som en bransch för kvinnor. Detta kan bero på att hästen allt mindre är verktyg i produktionen och allt mer är central för att skapa upplevelser och fritidsaktiviteter. Samtidigt kan detta skifte ha stor betydelse då branschen på sikt ser ut att "byta kön". En uppdelning av ledande aktörer på ålder visar att männen dominerar starkt bland de över 50 år medan kvinnorna dominerar bland dem som är yngre än 50 år. Det innebär att de bilder som presenteras om branschen representerar i större utsträckning de entreprenörer som är yngre och därmed kvinnor.

Tema två som berör motiv visar att de viktigaste motiven för både kvinnorna och männen är att förverkliga en dröm eller att kombinera intresse och affärsverksamhet. De ekonomiska motiven är lika viktiga för män och kvinnor medan kvinnorna uppvisar större engagemang att kombinera företagandet med andra aspekter i livet såsom familjeliv och att arbeta nära hemmet. Samtidigt framställs företagaren som otillräcklig om inte de ekonomiska motiven är framträdande. Att kombinera olika försörjningskällor som är vanligt inom gröna näringar gör att de riskerar bli betraktade som hobbyentreprenörer.

Tredje temat berör nätverkande och där visar resultaten ett tydligt "hemmafokus" i och med att de viktigaste kontakterna finns inom familjen och med de som har intresse för hästar. Kontakterna med organisationer som arbetar med affärsmässiga relationer och större innovationssystem är generellt svaga och det verkar finnas en outnyttjad potential som skulle kunna realiseras om hästföretagare i större grad kunde bygga upp samverkan med aktörer utanför själva hästnäringen.

Sammantaget indikerar delstudien att den hästrelaterade näringen står inför stora utmaningar i samband med att den tidigare dominansen av män som företagare byts mot en dominans av kvinnor som företagare. Samtidigt finns det stora möjligheter att lyfta fram hästföretagandet som en balanserad livsstil där entreprenören drivs av en passion för sitt företagande samtidigt som man vill kunna kombinera det med familj och vänner.

Artikel 4:

Horse play and horse business: From stable girls to horse entrepreneurs

I denna sista delstudie är utgångspunkten att få en bild av kvinnors perspektiv som företagare i hästrelaterad verksamhet. Syftet var att studera hur entreprenörerna själva konstruerar entreprenörskap och genus och specifikt undersöka hur deras tidigare stallerfarenhet som ung har inflytande på deras företagande som vuxen. Beskrivningen och tolkningen av de åtta kvinnornas företagande gjordes utifrån diskurser om företagande och entreprenörskap.

Till att börja med skilde sig entreprenörerna från tidigare mönster bland kvinnor som startat företag där många "ärver" entreprenörskapet genom att det finns företagande i släkten och ofta har skaffat en högre utbildning innan de startar företag. Endast en hade företagare i släkten och ingen hade slutfört någon högre utbildning. Samtliga startade sitt företag där hästen som affärsidé vuxit fram som en passion eller tidigare fritidsverksamhet. De beskriver sig själva som lättsamma och lekfulla och inte på det sätt kvinnor ofta har krav på sig att framställa sitt företagande på för att få legitimitet. Samtidigt är de inte naiva, de är medvetna om behovet av kapital för oförutsedda händelser och betydelsen av att inte dra på sig alltför stora kostnader.

När det gäller stallerfarenhet hade alla utom en vuxit upp med hästar i en stallmiljö. Intressant nog var den kvinna som saknade stallerfarenhet den som var mest olika de andra. Hon hade blivit hästföretagare utifrån en möjlighet att tjäna pengar på ett travintresse, men då möjligheterna för detta var sämre än hon trott är hon i begrepp att avveckla för att bli vanlig löntagare inom ett annat område. De övriga hade i olika grad befunnit sig i stallmiljö som ung och de trodde att deras erfarenheter från den tiden hade betydelse för deras sätt som företagare. De hade dock svårt att kalla sig som entreprenörer rakt av utan kallade sig hellre för livsstilsentreprenörer, allkonstnärer eller företagare, trots att de beskrev sig själva som målorienterade personer som gillar att starta igång och skapa nya verksamheter eller göra saker och ting annorlunda. Bland de sju fanns en stor variation från att tydligt sträva mot att bli mer professionell traditionell företagare till att sätta ekonomiska motiv väldigt lågt och istället sätta hästarna och kunderna i fokus. De kompetenser de fått från sin stallmiljö som ung som de hade mest nytta av som företagare var förmåga att få med sig människor, förmåga att organisera och ta beslut samt förmåga att hantera oväntade problem eller situationer.

Eftersom vi önskade fånga in betydelsen av geografisk placering (storstad eller småstad) och om det kan finnas skillnad beroende på om verksamheten är dominerad av män (trav & galopp) respektive kvinnor (ridning) designades studien så att vi kunde studera detta. De med storstadsperspektiv lyfte fram en högre prisnivå och ett bra kundunderlag som karaktäriserande. Samtidigt är konkurrensen hög både med andra

hästverksamheter och med substitut. I småstadsperspektivet är det billigare att ställa upp hästarna men kostnader för resor är högre. Eftersom underlaget för verksamheten är mindre ser man andra parallella försörjningskällor som naturliga. När det gäller de olika verksamheterna står trav och galoppföretagare inför en förändrad affärsmodell där det gäller att få fler ägare till hästarna som fördelar riskerna och framgångarna tillsammans. Trav & galopp verkar gå mot en framtid där de ekonomiska motiven tonas ner och nöje och gemenskap tonas upp. Den nya formen lunchtrav är kanske ett exempel på att stärka både ekonomi och nöje och gemenskap. Ridentreprenörernas bild av framtiden ser mindre omvälvande ut vilket stöds av att antalet hästar ökar och intresset för hästen i sig är stort. Man ser en framtid med alltför många som vill rida och att det finns stora möjligheter att satsa på turismrelaterad verksamhet.

Resultaten visar att tidiga identitets- och läroprocesser har betydelse för företagsamhet och företagande senare i livet där aktiviteter vi väljer att göra på vår fritid kan vara avgörande för hur vi bygger upp vår identitet och lägger grunden för framtida möjligheter. Vidare är det intressant att deras sätt att beskriva sig passar väl in i begreppet entreprenör, samtidigt som de tar avstånd från begreppet och försöker skapa sig ett utrymme som passar bättre ihop med det de gör genom att kalla sig livsstilsentreprenör eller allkonstnär. Denna studie bidrar därmed både till diskussion om feminitet och maskulinitet men också till att diskutera fler bilder av vad entreprenörskap är och hur det kan bedrivas.

Diskussion

Studien som helhet visar på betydelsen av att sociala förändringar i individers identitetsprocess har betydelse för entreprenörskap som ekonomisk företeelse. Den visar vidare på hur stallet fungerar som en experimentell miljö för flickor där de kan utveckla företagsamhet och färdigheter särskilt relaterat till ledarskap. Den identitetsprocess som de deltagit i har betydelse för dem själva även i situationer utanför stallet. Som entreprenör i hästrelaterade verksamheter och i deras identitetsprocess som entreprenör har ungdomstiden betydelse för hur de uppfattar sig och fattar beslut i deras vardag. På så vis utvecklas tesen om fritidens betydelse för hur personlighet och möjligheter senare i livet kan kopplas samman. Den visar hur viktigt det är att tillvarata unga människors handlingskraft och att synliggöra potentialen och se möjligheterna till att tillvarata dem ännu bättre. Det är också ett bra exempel på att fritiden bidrar till individers identitetsutveckling och att det kompletterar Rosabeth Moss Kanter's tes om att arbetet skapar personen. I det moderna västerländska samhället har fritiden fått ökad betydelse för formandet av en enskilds möjligheter och det är därför viktigt att ytterligare identifiera hur fritiden kan vara en grund för framtida verksamhet.

Den teoretiska förtjänsten i det här arbetet är det tydliga draget i empirin som arbetet som helhet visar att flickor i kritiska ledaruppdrag utvecklar ett ledarskap i deras identitetsprocess som tidigare varit könsmärkt som maskulin. Det gör att vi kan minska betydelsen av skillnader mellan män och kvinnors ledarskap. I kritiska situationer uppfattar vi oss lika oberoende kön, men att det fortfarande får olika betydelse i relation till genus. Det gör att vi kan koncentrera oss på att öka kvinnors tillgång till att utveckla kompetenser och skapa strategier för att de tillvaratas och att studien är ett exempel på detta. Samtidigt bidrar den då också till den teoretiska diskussionen om maskulinitet och femininitet och specifikt ges uppslag om att män och kvinnor behöver olika genusexperimentella miljöer för att utveckla färdigheter som vidgar genusutrymmen. I stallmiljön förminskar flickorna och kvinnorna det rådande normerna avseende kvinnan och flickan, och skapar sig ett utrymme för att kunna stärka upp deras bild av dem själva. Det genomförs i den kollektiva identiteten som uppstår i

görandet i stallmiljön. Enligt Butler (2004) är det i förminskningen av de rådande normerna som det finns plats för människan att förändra samhället.

Ambitionen har inte varit att vid varje tillfälle framställa ridskolan eller hästmiljön som den bästa miljön för alla kvinnor för att lära sig och få en bra grund för framtida karriär. Det har istället handlat om att visa på exempel på genusexperimentell kulturell miljö för flickor och kvinnor som tidigare inte varit synliga men som har ett innehåll som bör tas på allvar. Det skulle kunna innebära att miljöerna betraktas som en företagsamhetsskola, eller ledarskapsskola och ett förslag skulle kunna vara att individer från stallkulturer som vill fortsätta sin ledarkarriär i andra verksamheter matchas med verksamheter som har behov av ledarförsörjning och att det utvecklas särskilda program och samarbeten för detta. I samband med det skulle genusutbildning kopplas till processen för att öka deras insikter i hur de samtidigt kan sporra andra kvinnor och se hur andra kvinnors områden förenar deras i deras ambition att vara med och forma en plats i samhället där både män och kvinnors kompetenser tillvaratas.

Publikationer

Lena Forsberg (2012). *“Manegen är krattad” Om kvinnors företagsamhet och företagande i hästrelaterade verksamheter*. Manus för avhandling som planeras försvaras under hösten 2012.

Lena Forsberg & Ulla Tebelius (2011). The riding school as a site for gender identity construction among Swedish teenage girls, *World Leisure Journal*, 53:1, 42-56

Lena Forsberg (2012). The horse stable as a leadership school for girls. To be submitted to “Sport in Society” for publication.

Lena Forsberg, Mats Westerberg & Lena Abrahamsson (2011) Gender and entrepreneurship in the horse-related industry. Paper presented at the ICSB world conference in Stockholm, June.

Lena Forsberg, Mats Westerberg & Lena Abrahamsson (2012) Gender and entrepreneurship in the horse-related industry. Accepted for publication in *Journal of Business Diversity*

Lena Forsberg (2012). Horse Play and Horse Business: From stable girls to horse entrepreneurs. To be submitted for publication.

Övrig resultatförmedling till näringen

Lena har under hela perioden varit efterfrågad att delta på olika evenemang för att sprida resultat från forskningen. Vi har dock varit relativt restriktiva om det inte varit verksamheter som har tydlig koppling till branschen eller där vi kan se tydlig nytta av deltagandet. Förutom nedanstående konkreta aktiviteter har det förkommit flera kontakter kopplade till hur konkreta utbildningar kan utformas från såväl ridskolor, lokala ridorganisationer som universitet:

- Möte/diskussion angående forskningen med Hästnäringens ordförande och kanslichef
- Medverkat/presenterat vid LRF:s konferens ”Bondbrudar, BNP och Big Business”
- Föreläsning på Ridsportsförbundet tillsammans med Elisabeth Lundholm och AnnMargret Hermansson
- Föreläsning vid SLU, Ulltuna på uppdrag av Hästnäringens yrkesnämnd
- Utbildning via distansteknik med Ridsportsförbundet (två gånger)
- Föreläsning under forskarvecka i på Skellefteå campus tillsammans med hästföretagare
- Föredrag på Svenska Mässan, Göteborg tillsammans med VD för Ruter Dam, Gunilla Arhén, samt Moa Matthis, kulturskribent på DN.
- Kommer delta på seminarium 4 juli i årets Almedalsvecka om idrottens betydelse i näringslivet tillsammans med Hillevi Engström, Stina Honkamaa, Marita Skogum och Jonas Bergqvist.